

Leder

En ny statue er avduket på St. Hanshaugen! Den bortkomne løveungen er erstattet og formgitt av billedhugger Kjersti Wexelsen Goksøyr. Dermed er verket *Løvinne med unger* igjen komplett. Verket er blant Oslo kunstsamlings eldste. Det ble gitt i gave av ingeniør og utvandrer Carl Michael Eger i 1892, uten at formgiver er kjent. Etterlysning av den ene løveungen, som forsvant i 2004, har ikke gitt resultater. Flott at Oslo kommunes kunstsamling har forestått utlysning og fått den nye skulpturen på plass. Neste post på programmet er kanskje å få *Svane i flukt* opp igjen på sin høye sokkel etter den triste ulykken sommeren 2022?

Hva skjer med restauranten som byrådslederen har lovet å få på plass på St. Hanshaugen? Det er lenge siden brannen i Hasselbakken i 1936, og ny restaurant er etterlengtet. Vi registrerer at Oslo Byes Vel tar til orde for fortgang i prosessen og anbefaler at det bygges en replika av Hasselbakken, slik den så ut i 1890, tegnet av arkitekt Holm Hansen Munthe i samme dragestil som Frognerseteren restau-

rant. Dette er faktisk gjort i Potsdam, med stort hell.

I dette nummeret av medlemsbladet kan dere lese hvordan *En storartet og henrivende udsigt* fra St. Hanshaugen ble tegnet og beskrevet i 1884. Dere får også innsikt i hvordan livet artet seg på Guttehjemmet i Geitmyrveien under krigen, basert på samtale og materiale fra Johan Heier. Forandringene på Adamstuen, bygningene til den gamle Veterinærhøyskolen og området rundt, følger vi med på. Historielaget fikk en fin omvisning i juni. Samme måned åpnet den nye restauranten *Jubel* på hjørnet av Ullevålsveien og General Birchs gate.

Den spennende historien om skulpturen *Korsbærerne*, som er plassert inne på området til Eugène Hanssens Småhjem, har Frank Høifødt delt med oss. Et nytt blått skilt har vi også fått. Dekan ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Rita Hvistendahl, avduket skiltet i Waldemar Thranes gate 42, hvor Helga Eng bodde. Willy Aagre forteller i dette bladet hvem Helga Eng var, og hva hun utrettet for pedagogikken.

Takk for alle bidrag og interesse. God lesing!

Arnhild Hegtun

Maleri av Helga Eng, malt av Agnes Hiorth i 1959. Maleriet henger i 5. etasje i Helga Engs hus på Blindern og eies av Pedagogisk forskningsinstitutt.

Oslo Byes Vel hedret i 2018 reformpedagogen Anna Sethne med et blått skilt ved inngangspartiet til Eugenies gate 22 A. Skolelederen Anna Rogstad, mest kjent som Norges første kvinnelige stortingsrepresentant, ble hedret med blått skilt i 2020. Det ble plassert ved inngangspartiet til hennes leilighet i Henrichsens gate 3.

VERDEN SETT FRA ST. HANSHAUGEN

AV WILLY AAGRE

Blått skilt til minne om Helga Eng

I år fikk en tredje kvinnelig pedagog som lenge bodde ved St. Hanshaugen, den samme æresbevisningen som Anna Sethne og Anna Rogstad. Skiltet som markerer stedet der Helga Eng bodde i 27 år, i Waldemar Thranes gate 42, ble avduket i juni 2024. Seremonien ble etterfulgt av et arrangement på Institutt for pedagogikk, i bygget som siden innvielsen på 1990-tallet har hatt navnet Helga Engs hus.

Lærerinnenens gylne triangel

Hvis man trekker rette linjer mellom disse stedene, dannes det jeg dels på alvor, dels humoristisk ment, omtaler

som *lærerinnenens gylne triangel*. Denne trekanten, med en omkrets på mindre enn 1200 meter, forbinder tre av de viktigste norske kvinnelige pedagoger gjennom tidene. Både Rogstad, Eng og Sethne har også blitt mye omtalt internasjonalt. Det ligger fint til rette for å foreta pedagogiske byvandring i disse tre kvinnenenes fotspor.

Helga Engs oppvekst og utdanning 1875–1895

Helga Eng ble født 31. mai 1875. Helgas far var lærer på Kirkeng i Rakkestad kommune. Mora, som fødte åtte barn i løpet av sytten år, døde da Helga var bare elleve år gammel. Dette førte til at hun som eldste datter fikk

mye ansvar i huset. Samtlige av de åtte barna, fire gutter og fire jenter, ble lærere. Som attenåring begynte Helga på Asker seminar, og hun ble uteksaminert to år etter. Som nyutdannet arbeidet hun fem år, først to år i Lier, siden tre år i Moss.

Eng som dyktig og faglig nysgjerrig lærerinne i Kristiania 1900–1909

Hennes første lærerstilling i hovedstaden var på Lakkegata skole. Der ble hun kollega med den tre år eldre Anna Sethne. Mens Sethne i tillegg til sin stilling også rakk å føde tre barn i årene 1900 til 1904, brukte Helga Eng sin fritid til å skaffe seg mer utdanning. I 1903 førte skolearbeidet henne fram til examen artium og dermed studiekompetanse. På denne tiden fantes ikke pedagogikk som universitetsfag, men heldigvis for Helga Eng kom hun i 1909 i kontakt med Anathon Aall, leder for et nyetablert institutt for psykologi. Han oppfordret henne til å ta doktorgraden, men dette ville kreve studier i utlandet, i hovedsak Tyskland. Temaet hun valgte var skolebarns forståelse av abstrakte begreper. I 1909 inviterte Anna Rogstad henne til å legge fram sine foreløpige resultater for kollegene i *Kristiania lærerindeforening*. Dette ble et viktig steg på veien videre.

Årene 1910–1929 – En profilert akademiker ble født

Empirien til studiet av barns språklige forståelse hentet hun blant elevene på Lakkegata skole, og Anna Sethne ble en av hennes viktigste samtalepartnere i tolkningen av resultatene hun fant. Etterarbeidet med teoretiske analyser og grundig gjennomgang av resultater gjorde hun fra leiligheten i Waldemar Thranes gate 42, der hun hadde flyttet inn i 1905. Doktoravhandlingen hennes *Abstrakte begreper i barets tanke og tale* ble ferdigstilt i 1912, og den ble siden oversatt til tysk. På nyåret i 1913 forsvarte hun sitt forskningsarbeid i en doktordisputas. Hun ble dermed landets første folkeskolelærer med doktorgrad på sin merittliste.

Hennes faglige interessespekter var bredt. Det første hun tok fatt på, var å skrive om ulike nåtidige retninger innenfor pedagogikkfaget. Dette resulterte i boka *Kunstpedagogik* i 1918. Andre produkter hun fullførte i løpet av årene hun bodde ved St. Hanshaugen var først *Barns følelsesliv i sammenligning med de voksnes* fra 1921, basert på en eksperimentell undersøkelse. To år etter ga hun ut *Begynnernes forestillingskrets og sprog* ved optagelsen i skolen. Da en av hennes søstre fikk en datter i 1918, inspirerte det-

Blått skilt for Helga Eng

te Helga til å følge utviklingen av både tegne- og språkutviklingen til niesen. I 1926 resulterte dette i studien *Barnetegning*. I løpet av de nærmeste årene ble den oversatt til flere språk, og er den dag i dag regnet som en klassiker i analysen av hvordan barns tegninger endrer seg gjennom oppveksten.

Et nytt felt som åpnet seg for Helga Eng var å utvikle psykotekniske prøver for yrkesfagene, for eksempel blant gullsmed- og skredderelever, for å kartlegge deres evner, interesser og utviklingsmuligheter. Eng ble også den som bearbeidet og endret de klassiske franske og amerikanske intelligenstudiene til en norsk standard.

Dette utførte hun ved hjelp av elever fra klasser på Ila skole som hun ble kjent med. Noe av det siste hun publiserte før hun flyttet fra St. Hanshaugen til Sogn hageby i 1932, var *Studiet av barnets og ungdommens psykologi*. Interessen for unges psykologi førte senere til utgivelsen av en bok med analyser av dagboktekster, *Rolv Rimes dagbok: fra det 10. til det 24. år* (1935).

Det ble, slik denne artikkelen viser, en betydelig faglig produksjon fra Helga Engs hånd som ble tenkt ut, bearbeidet og/eller utgitt i løpet av de 27 årene hun bodde i Waldemar Thranes gate 42. Hun ble i 1938 den første professor og bestyrer av Pedagogisk forskningsinstitutt, en posisjon hun hadde i 10 år, til 1948.

Helga Eng giftet seg aldri, men bodde store deler av sitt liv sammen med sin yngre søster Elise som var lærer på Huseby skole. Det var også henne som Helga i hovedsak foretok sine utenlandsreiser sammen med i skoleferiene og senere som pensjonist. Helga Eng en var svært kunst- og teaterinteressert person og hadde en betydelig boksamling hjemme.

Hun døde 26. mai 1966.

Guttehjemmet i Geitmyrsveien 35. Foto: Knut Gulbrandsen

I mellomkrigstiden var det flere barnehjem, både for gutter og jenter, i området rundt St. Hanshaugen. De hadde mye kontakt med hverandre og samarbeidet med skolene i området. Her får dere et innblikk i livet ved

GUTTEHJEMMET VED ST. HANSHAUGEN

AV KNUT GULBRANDSEN

*Jeg kunne ikke tenke meg en bedre
barndom!*

Ordene tilhører Johan Heier, forfatter av en bok og en rekke hefter om guttehjemmet i Geitmyrsveien 35. Han bodde på hjemmet fra -39 og gjennom krigsårene. Vi møter ham for en prat en vakker forsommerdag i hans hus på Høn i Asker. Et hjem fylt av kunst og gamle minner, og maken til vital 93-åring skal man lete lenge etter! Han forteller levende om livet ved St. Hanshaugen og skoledager under krigen. Vi er litt nysgjerrige på hvordan det var å bo på et guttehjem, var det ikke litt trist å bo borte fra egen familie? Men han gir oss en helt annen historie. De fleste guttene hadde en viss kontakt med egen familie, men fant

seg fint til rette på guttehjemmet. Han forteller om godt kameratskap, et åpent hjem med mange gjester og mye liv. Selv valgte han å utdanne seg som pedagog, og viet sitt yrkesliv til arbeid for ungdom.

Heier har vært lærer på Steinerskolen og vi har møtt elever som beskriver ham som en meget inspirerende lærer med en særlig omsorg for elevene sine.

En høstdag i -39 kom Johan fra barnehjemmet på Løkkeberg som lå i Geitmyrsveien 67 ned til Oslo guttehjem i Geitmyrsveien 35. Ingen lang forflytning, men nærmere Ila skole hvor han hadde begynt året før sammen med klassekameraten Alf. En ny verden åpnet seg. Et kristent

Johan Heier i hans hjem i Asker.
Foto: Arnhild Hegtun

idegrunnlag med streng moral, nøkternt levesett og et hjem ledet av en kjærlig mor var rettesnoren helt fra åpningen i 1881. Men det var også en åpenhet og generøsitet som preget huset hvor gamle og nye beboere kom og gikk ganske fritt. Krigen var også et viktig bakteppe, bak nedrullede gardiner utfoldet seg et rikt kulturliv, mennesker søkte sammen og krigen ble på en måte en fruktbar periode for guttehemmet.

Johan og Alf er gjennomgangspersonene i historien om hjemmet.

Ideen om et guttehem

Guttehem for barn var ingen ny tanke. Norges første barnehem var Anna Jepsens Minde i Bergen, som ble stiftet i 1866. Etablering av barnehem var et samvirke mellom tre typer aktører: borgerskapets engasjerte kvinner, kirken og menn med posisjon og midler. Barn av borgerstanden i Kristiania hadde mange tilbud, men for foreldreløse og barn fra fattigere familier var det dårlig stelt. Ideen hadde nok ligget der en stund og en novemberdag i 1878 kom noen av Kristianias prominente borgere sammen for å drøfte dette. I spissen sto kirkeminister Nils Hertzberg, utdannet teolog, sokneprest Wollert Konow Hesselberg og skolebestyrer Fredrik Gjertsen. Peter Rogge var sentral i arbeidet med det juridiske, institusjonen fikk fritak fra offentlige utgifter. Alle var de gründere med et sterkt sosialt sinnelag. Gjertsen som eide Nicolailøkken i nr. 33 avga tomt til guttehemmet og gravingen kunne begynne. Hjemmet ble i stor grad finansiert gjennom gaver og frivillig arbeid og sto ferdig i 1881.

Bygningen og driften

Selve bygget er i pusset tegl over to etasjer med høy kjeller og et bratt saltak som ga rom for flere værelser på

Spisesal i guttehemmet. Foto Anders Beer Wilse ca 1920/Oslo Museum

loftet. Gesimser og vindusomramminger var og er fremdeles i upusset rødt tegl, arkitektonisk en blanding av ungrenessanse og industripreged teglarkitektur, en vakker stilren bygning, arkitekt Georg Bull.

Det var opprinnelig plass til 20 barn, senere 18, og de skulle oppdras i en streng luthersk protestantisk ånd med orden og disiplin. Alle hadde faste plikter som gikk på rundgang. Fysisk avstraffelse kunne nok forekomme, men hjemmet fremsto som liberalt, særlig sammenlignet med det Ankerske Waisenhus i Geitmyrsveien 19.

Helt sentralt i driften av hjemmet

sto bestyrerne, eller tante som de ble kalt, alle var kvinner. I tillegg var det en assistent, kokke og barnepleier, syddame og vaskedame kom ved behov.

Kosten var enkel, og frokosten ble innledet med en andakt. Middag var ofte havregrøt eller fisk.

Hjemmets første bestyrer var Martha Widing (1881-1907), Maren Michelet (1907-1927) diakonisse, Signe Landmark (1927-1934) og Alhed Kjerulf Tranaas (1934-1959) som virket i Johan og Alf sin tid.

Tanta Ahled var nok en svært aktiv dame med mange forbindelser rundt i byen som hun visste å ta vare på, en slakter her og en grønnsakshandler

Sovesal i Guttehjemmet. Foto Anders Beer Wilse ca 1920/Oslo Museum

der, økonomien var jo alltid trang og hver stein måtte vendes skulle det gå rundt. Men en dag tok hun Johan med seg til byen, han skulle kles opp. Sage- ne Ring til Storgata, inn på Follestad, gensere, bukse, sko og strømper og en staselig matrosdress med hvit snor og fløyte. Deretter bar det til Promenade- cafeen på Egertorget og med utsikt til slottet og munnen full av is utbrøt Jo- han:

«Dette er den lykkeligste dagen i mitt liv».

Arkitekturen bestemmer mye av li- vet i et hus. På Løkkeberg var huset horisontaldelt med betjening og bebo- ere adskilt mens Guttehjemmet i prak- sis hadde fem etasjer med et stort sen- tralt trapparhus hvor tøy gjennom året ble båret fra kjeller til loft. Nesten alle rom i huset hadde dør mot det store trapperommet og sto du der kunne du høre hva som foregikk i hele huset. Tante Alhed hadde sitt rom midt i hu- set og guttene betjente både inngangs- dør og telefon, på Løkkeberg hadde

barna ingen plikter, mens guttene i nr. 35 løp ærender over hele byen etter tante Alheds direktiver.

Huset i nr 35 hadde 13 koks- og vedovner og det var et svare strev gjennom kalde vintre, men Johan ble etterhvert en ekspert på dette. Han samlet tørrflis og papir på hemmelige steder og sang salmer mens han fyrte opp. Ristet askeskuffen og regulerte trekken og når han hadde fyring i den store ovnen i gangen var det alltid godt og varmt i huset.

Tante Alheds barndomshjem på Lil- lehammer var et hus med en stor frukt- have, et hjem preget av kultur og åpen- het hvor hun bodde med sin mann maleren Ferdinand Tranaas. Nærheten til böndene i Gudbrandsdalen blandet med Lillehammers rike borgerkultur, alt dette tok hun med seg til Gutte- hjemmet som igjen førte til et mang- fold av liv og aktiviteter på huset. Mu- sikken kommer jeg tilbake til.

Nevnes må også familien Maart- mann i nr. 33. Maartmann var for- mann i styret for guttehjemmet og di- rektør for Ringnes bryggeri. Han fulgte nøye med på hva som skjedde på hjemmet og var der med en økono- misk håndsrekning når det trengtes. Han forsto guttehjems-koden bygget opp gjennom 50 år, og hørte absolutt til blant de ansvarsfulle industriledere

som kunne rette blikket også utenfor egen bedrift.

Krigen og musikklivet

9. april 1940, dagen alt ble snudd på hodet. Ryktene hadde jo svirret en stund, men Oslo ble tatt på sengen. Evakueringen sviktet, og guttene på hjemmet måtte legge seg med klærne på. Dagen etter kom de seg omsider avgårde og havnet på Rotnes gård på Romerike. Her skulle de bli værende i fire måneder, en ny verden åpnet seg for bygutter med dyr, bønder og na- tur, en ny dagsrytme uten byens stren- ge plikter.

Hjemturen til byen første august ble vemodig etter en lang og fin som- merferie. Tilbake i en grå og trist by skulle mye ordnes, bomberom i kjel- ler, snekring av store binger for opp- bevaring av mat og blending, alt mens tyskerne marsjerte i gatene. Ila skole ble raskt okkupert av tyskerne, tre skoler ble stuet sammen på Møllerga- ta, men den mistet de også når tysker- ne fant ut at det var svømmebasseng der. Resten av krigen ble elever flyttet til større og mindre lokaler rundt i byen, bedehus og menighetshus ble også tatt i bruk. Å få tak i mat og ved/ koks til fyring ble en daglig kamp og tante Alhed fikk brukt alle sine evner, fra en gård i Vestfold bestilte hun tre

tonn kålrabi som ble tilberedt på alle måter og dekket behovet for C-vitamin. Før julen i -43 hadde hun fått tak i to grisunger som de foret opp. Hver gang flyalarmen gikk føk barna fra sovesalen oppe til kjelleren i filtøfler med dynene rundt seg. Der ble det sunget mye og salmevers ble pugget inn i fellesskap.

Sangen hadde alltid stått i høysetet på Guttehjemmet og sangene fulgte i stor grad årstidene. Julesangene var nok mere populære enn salmene og Johans favoritt var «Det lyser i stille grender ...». Hver jul ble et stort juletre pyntet etter alle kunstens regler og barna sto pyntet, de minste i matrosdress og de største i dress og slips, høytidene ble holdt i akt.

Gamle Aker var hjemmets kirke, men Lovisenberg, Ila, Markus og Fagerborg ble også brukt, ofte etter hvem tante Alhed ville høre preke. «Så ta da mine hender og før meg frem inntil jeg salig ender i himmelens hjem!». Dette har vært «Guttehjemsalmen» siden stiftelsen i 1881 og synges fortsatt når guttene møtes.

Koblingen til Musikkonservatoriet i Nordal Bruuns gate var også tante Alheds fortjeneste. «Jeg har noen musikalske gutter» sa hun til Trygve Lindemann og med sin sjarm fikk hun

inn fire gutter på halv friplass, blant dem Johan og Alf. Trygve var barnebarn av Ludvig Mathias Lindemann, konservatoriets grunnlegger. Et piano ble også tryllet inn på hjemmet, sikkert med bistand fra konservatoriet og forholdet mellom Guttehjemmet og Nordal Bruunsgate kunne utvikle seg videre med jevnlige konserter og arrangementer gjennom krigsårene; et lys i mørket. Eva Knardahl kom ofte på besøk, og spilte med guttene.

Sjøstrand

Historien om Guttehjemmet blir ikke fullstendig uten å fortelle om Sjøstrand. Feriestedet på Brevik i Bunnefjorden ble kjøpt i 1916, et samarbeid mellom bestyrer Maren Michelet og høyesterettsdommer Hans Bang, som selv hadde feriested i nærheten Han var også formann i guttehjemstyret. Han ga stedet til hjemmet etter innsamling blant venner, 4500 kr, og Maren ga senere av sin families arv til innkjøp av en tilleggstomt som ble kalt Løkka. Her fikk guttene et sommerparadis med bading, matauke, fotball og fiske. Gjerne ut ved påsketider for å klargjøre for en lang sommer, båtreisen tok flere timer innom alle anløp, men for ungene var det et eventyr.

Sjøstrand er også historien om mat-

Båttur med gutter fra guttehjemmet. Fotograf: Ukjent/ fra heftet Guttehjemstestamentet, Johan Heier

kriser gjennom to verdenskriger, dyrkingsparseller ned mot Uelandsgate ble gjenbygget, men på Sjøstrand var det fiskere og bønder og god tilgang på gode matvarer. Etter at Guttehjemmet ble nedlagt i 1976 har Sjøstrands venner (SV), stiftet 1945, vedlikeholdt stedet ved dugnadsarbeid i en avtale og med bistand fra Oslo Guttehjems sosialfond (OGSF), styreleder Einar Maartmann. De gjenværende medlemmer i venneforeningen - av naturlige grunner ikke så mange - har fremdeles fire årlige sammenkomster, den siste gjerne i «Bjørnehuset» på St. Hanshaugen.

Historien om Guttehjemmet i nr 35 er ikke bare historien om en bygning og

kamerater og livslange vennskap. Det er også en demokratisk prosess vokst fram av møtet mellom styre, de ansatte og guttene hvor de siste ble gitt større og større innflytelse. Og en kulturprosess hvor impulser utenfra hadde fri flyt gjennom åpne dører. Guttene fikk en lærdom med seg som var ganske enestående.

Takk til Johan Heier for arbeidet han har lagt ned for Guttehjemmet, stoffet er tilgjengelig og inneholder utallige morsomme historier og episoder, som denne fra nyttårsaften 1943: Guttene er på vei hjem etter å ha underholdt med sang og dans på Ullevål sykehus. Byen er mørklagt, stjerneklar himmel og gnistrende kulde. Hjemme venter varme og et juletre.

«Hjem er dit vi alle er på vei, men hvor ennu ingen har vært» (sit. Ernest Bloch)

De som vandret hjem denne kvelden hadde en ting felles, i nr 35 hadde de sitt hjem, og der ville de snart være hjemme igjen.

Kilder: Hefter utgitt av Johan Heier, lay-out ved Morten Buck. 2021-2024G

Oslo guttehjem
7c/g Ila skole 1938-1945
Hjemmet 1929-1945
Sjøstrand

N O R G E,
fremstillet i Tegninger,
med kortfattet Text af forskjellige Forfattere.

Denne teksten viser hvordan St. Hanshaugen ble beskrevet for 140 år siden i en liten bok som Arve Torkildsen har funnet frem til for oss.

«EN STORARTET OG
HENRIVENDE
UDSIGT»

AV ARVE TORKILSEN

I 1884 utga forleggeren Christian Tønsberg i Christiania en liten bok i lommeformat med tittelen «Norge fremstillet i Tegninger». Boken har tekst på norsk og engelsk, og inneholder ca. 140 små prospekter. Dette var ofte malerier som ble tegnet på nytt og mangfoldiggjort som litografier, en teknikk som ble populær for plansjeverk på 1800-tallet.

Ett av bildene viser St. Hanshaugen fra en litt uvant vinkel, og har følgende tekst:

«Vandværket på St. Hanshougen er beliggende på en høide ved Gjedyrmyrsveien og i nærheten av Aker gamle kirke. Det er et storartet anlæg, der yderligere er bleven forskjønnnet ved en smuk og vid park, som omgiver det. Stedet, der eies av commu-

nen og bestyres av stadsingeniuren, er blevet et yndet valfartssted ikke alene for reisende, men også for byens indvånere, der især om søndagene indfinde sig i et stort antal. Til tårnet, hvorfra man har en storartet og henrivende udsigt over Christiania og øerne, erholder man gratis adgangskort ved henvendelse på stadsingeniurens contor.»

Peter Christen Asbjørnsen forfattet flere av tekstene som fulgte disse prospektene. Morsomt at det står en statue av ham rett nedenfor bassenget. En artig detalj er det også at Asbjørnsens far, Andreas Asbjørnsen – en av byens store mesener – en periode var inspektør for Kristiania Vannverk.

Gjenåpning av Gamle Aker kirke 26. mai 2024. Foto: Arnhild Hegtun

Gamle Aker kirke, Oslos eldste bygning, troner sentralt i vår bydel. 16. oktober vandret 50 medlemmer fra historielaget rundt på kirkegården, og fikk en omvisning inne i kirken, under ledelse av sogneprest Roger Jensen. Han fortalte spennende og svært levende om kirkens historie, og ga oss innblikk i den nylig gjennomførte restaureringen.

KIRKEN PÅ AKERSBERGET

AV KNOT GULBRANDSEN

Gamle gravfunn fra jernalderen kan tyde på at bosettingen på Akershøyden var eldre enn bosettingen i Bjørvika, hvor middelalderbyen utviklet seg. Aker var en storgård og lå strategisk plassert på høyden, og kontrollerte både veien vestover og passasjen mot øst over elven. Det kan ha stått en trekirke der i tidligere tider, men dette er usikkert.

Dagens steinkirke ble reist mellom 1130 og 1170 og er en kopi av Hallvardskatedralen, Oslos første domkirke. Hvordan kan det ha seg at et så stort kirkebygg ble reist langt ute «på landet»? Tre forhold må nevnes:

Aker gård kan ha vært stedet for forliksmøtet mellom Magnus den gode og Harald Hådråde i 1046. Det

te bygger man på beskrivelser av området i kongesagaene og at Magnus kom med hæren sin inn Oslofjorden da han møtte Harald.

Sigurd Jorsalfare kom tilbake fra Jerusalem i 1111 og brakte med seg relikvier fra den hellige by, blant annet splinter fra Jesu kors. Kristentroen hadde lenge hatt godt fotfeste i området rundt Oslofjorden. Dette kan ha gitt inspirasjon til å bygge en flott steinkirke på gården.

Aker gård var en storgård. De eide blant annet Norges første sølvgruve som lå i berget under gården så det manglet ikke på midler.

Aker kirke ble en av seks fylkeskirker i Viken og var først kongelig eieendom, før den ble gitt til biskopen, som

Roger Jensen forteller om prekestolens historie. Foto: Dag Grønvoold

i 1186 overførte den til Nonneseter kloster. Dette lå i Bjørvika og tilhørte Benediktinerordenen. Aker mistet status som fylkeskirke da administrasjon og makt ble overført til Domkirken. I Bjørvika ble kongsgården etablert på 1200-tallet, hvor bispegården senere ble bygget.

Klosteret beholdt eierskapet fram til reformasjonen. Kirken ble underlagt Akershus slottsmenighet, og siden kongen var i stor gjeld etter den store nordiske krig, ble kirken solgt til private i 1723. Inventaret ble fornyet,

blant annet med dagens prekestol, men etter hvert sviktet inntektene og kirken forfalt. I 1849 kjøpte Aker kommune kirken tilbake og i 1852 ble det vedtatt at kirken skulle rives! Etter en lang kamp hvor mange av tidens kulturpersonligheter engasjerte seg, med en stor innsamling hvor flere rike bønder bidro, fikk Christiania råd til å kjøpe kirken tilbake.

Nå begynte et stort restaureringsarbeid ledet av arkitekt Heinrich Schirmer. Kirken fikk dagens utseende med et stort tårn og store vinduer som

slapp lyset inn. Vestre Aker kirke sto ferdig i 1855 og kirken fikk derfor navnet Gamle Aker.

Gamle Aker kirke er en basilika formet med et midtskip og to sideskip. Basilika betyr søylehall, og søylene er svært markante i Gamle Aker kirke. I motsetning til tempelformen hvor bygget var forbeholdt prester og skriftlærde gir basilikaformen et helt annet rom for kirkelige handlinger hvor folk inviteres inn. Denne formen ble etter hvert svært utbredt, med Peterskirken som den mest kjente.

Gamle Aker kirke har vært offer for to store branner, i 1592 og 1703, og har vært gjennom omfattende restaureringer. Etter frigjøringen i 1945 ble nye planer lansert, og kirken var stengt fra 1950-1955. Middelalderpreget skulle tilbake. Murpuss ble fjernet og gjorde at steinene ble synlige. Benker ble erstattet med stoler, tregulv med skifer-gulv, og glassmaleriene med antikk-glass. I tillegg ble det skaffet nytt orgel, nytt sakristi i kjeller og nytt våpenhus.

Vår tid

Etter salg av gammelt menighetshus i Geitmyrsveien 7 i 2022 åpnet muligheten seg for ny oppgradering av kirken, en gammel drøm ble oppfylt. Dette var noe av motivet bak vår

vandring. Kirken var stengt fra januar 2023 til gjenåpning med biskop og festivitias 26. mai i år. Nytt lyd- og lysanlegg sto øverst på dagsorden, men også renovering av kjeller, ny varme- og ventilasjon og universell tilrettelegging med heis til kjeller, samt nye stoler og nytt gulv.

Men det mest iøynefallende er nok det nye våpenhuset i glass som åpner kirkerommet sett utenfra, veldig transparent og delikat og i mine øyne en genial løsning. Nytt brannanlegg og vannbåren varme gjør det komplett.

Man skulle tro gjentatte restaureringer gjør noe med kirkerommet, men går du inn i Gamle Aker kirke i dag, er det som å skru klokken nesten 1000 år tilbake i tid. Rommet som møter deg gjør noe med deg, du fascineres av lyset som spiller inn mot de mektige søylene og tankene gis fritt spillerom, det er mektig i all sin enkelhet.

Sett deg ned, kanskje lyder noen orgeltoner eller det er bare total stillhet, og du tenker, kanskje er det håp for verden allikevel ...

... gratulerer med ny kirke!!!

Tårnet på Veterinærhøyskolen. Foto: Knut Gulbrandsen

*Mange lurer vel på hva som skjer med den gamle Veterinærhøyskolen?
Her gir vi en kortfattet informasjon om hva som har skjedd så langt,
og litt om de videre planene for dette unike området.*

HVA SKJER MED DEN GAMLE VETERINÆRHØYSKOLEN?

AV KNUT GULBRANDSEN

«Vi vil være med å gjøre Oslo til en grønnere, varmere mer skapende by med plass til alle»

Dette er visjonen til Oslobygg og Linstow, som nå er nye eiere av Veterinærhøyskolen og området rundt. Vi er mange som følger spent med på utviklingen, og håper på at noe ekstraordinært skal tilføres bydelen vår.

Fra 10. juni i år har det vært mulig å se på forslag for området på utstillingen «ÅPENT» gjennom hele sommeren. Her kunne vi studere ulike utkast fra tre arkitektteam, som viser hvordan området kan utvikles på sikt. Folk har hatt, og har fremdeles, mulighet til å komme med innspill og synspunkter. Møter og workshops har vært arrangert for ulike brukergrup-

per, medlemmer i historielaget deltok på to av disse.

For å ivareta denne prosessen har eierne engasjert designbyrået Comte Bureau. De koordinerer samarbeidet mellom de tre arkitektteamene. Dette vil pågå gjennom høsten, mens selve planprosessen starter på nyåret 2025. Hele området er ikke beregnet ferdigstilt før rundt 2040, så utviklingen vil skje både i et kortsiktig perspektiv de nærmeste fem årene, og i et langsiktig perspektiv fram mot 2040.

Under Oslo Urban Week nå i høst, startet det som kalles samhandlingsprosessen, mellom politiske partier, etater og andre kommunale instanser. Intensjonen er å bygge tillit til prosessen i arbeidet med god byutvikling for området. Gode møteplasser kan

Restauranten Jubel. Foto: Linstow

redusere utenforskap med de gevinstene det vil ha både for kommunen og den enkeltes helse. Fram til 2030 vil det jobbes med reguleringsplanen før de store byggearbeidene tar til. Samtidig åpnes eksisterende bygg for midlertidig bruk.

Mange har sikkert sett at et treningscenter EVO er åpnet. Rett ved siden av fikk vi en ny Kiwibutikk, som åpnet i februar. En etterlengtet nabolagsrestaurant åpnet i juni, *Jubel* er navnet på den. Riksantikvaren la strenge føringer for dette spisestedet på hjørnet av Ullevålsveien og General Birchs gate, blant annet ble de pålagt å bevare den gamle muren mot gaten.

Ved nyttår flytter Oslo Nye Høy-skole inn med ca 1000 studenter på

hjørnetomten mot Sognsveien, noe som utvilsomt vil skape mer liv i området. Hovedbygget mot Idiolen er oppgradert og er overtatt av Ut-danningsetaten i Oslo. Det er tatt i bruk for Voksenopplæring, og har i dag 300 ukrainske deltakere.

Dyrkingslaget foran det gamle medisinsbygget har vært i drift i sommer, og vil utvides kraftig neste år. Ellers er flere bygg leid ut til kontorer, atelier for kunstnere og et filmselskap.

De store sidefløyene til hovedbygget huser for tida en filmfestival og en bar, *Juret*. Alle disse aktivitetene har midlertidige kontrakter, og endringer før bruk har vært enkle å gjennomføre.

Området rundt gamle Lindern skole med barnehager er tenkt utviklet

som erstatningsskole. Det vil si at skoleanlegget kan benyttes når andre skoler rehabiliteres. Bolteløkka skole vil flytte først inn i disse lokalene mens deres skole skal pusses opp.

Veterinærhøyskolen og området rundt er regulert til offentlige formål, men med en ny reguleringsplan vil området åpnes for private leietakere og virksomheter i form av butikker og serveringssteder, slik de er i ferd med å planlegge for, og har åpnet opp for med midlertidige godkjenninger.

På vår nabolagsworkshop kom det frem et mylder av innspill til utnyttelse. En gjennomgangstone var at det skulle være et møtested på tvers av generasjoner med lav terskel for å delta. Sentral for gjenbruk av utstyr, sykkelverksted, skomaker, bibliotek, svømmehall og lokaler for øving kor/musikk var ønsket som gikk igjen.

Utekino har også vært arrangert i sommer.

En annen ide jeg har sett poppe opp i senere tid er å flytte den nye badstuebølgen opp på land, noe som kalles for «Nabolagsbadstuer». Noen kaller dette det nye turistvegprosjektet, men i urban form. Kanskje er dette en møteplass vi mangler og som vil være med på å skape sosial tilhørighet, her kan man også føre ulike badstukulturer sammen.

Uansett hvor veien går videre er det viktig at nabolaget fortsetter å engasjere seg og komme med innspill, eierne legger stor vekt på dette. Adresser enten til postmottak@obf.oslo.kommune.no eller post@linstow.no, evt til historielaget. Vi kommer til å oppdatere oss så godt vi kan på våre hjemmesider.

Badstuillustrasjon – forslag fra Arkitektfirmaet Transborder som del av mulighetsstudien for Veterinærskoleområdet.

Skulpturgruppen Korsbærerne. Vår foreleser, Frank Høifødt ses til venstre i bildet. Karin Lund fra historielagets styre står i bakgrunnen. Foto: Arnhild Hegtun

På forsommeren var historielaget på vandring til Eugene Hanssens småhjem. Her fikk vi se og høre om «en skjult perle» i bydelen. Frank Høifødt holdt et fengslende foredrag om Otto Lessing og historien om statuen Korsbærerne.

KORSBÆRERNE PÅ ADAMSTUEN

AV FRANK HØIFØDT, DR.ART.

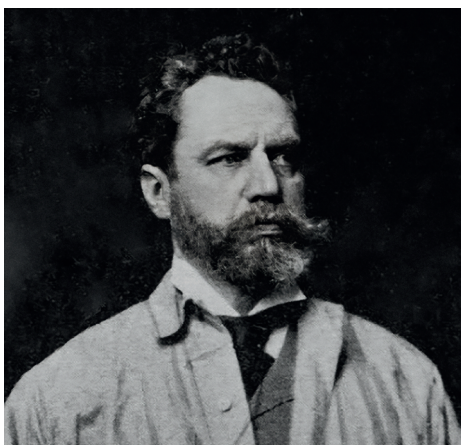
Neste gang du forlater Ullevål sykehus og krysser Kirkeveien (på grønt lys!) – rett blikket stivt rett frem. Da legger du kanskje merke til en skulptur inne på tunet mellom de lave, grå «kolonihage»-husene. Dette er Eugene Hanssens Småhjem, en privat stiftelse med boliger for eldre. Skulpturen er Korsbærerne, en marmorgruppe i moderat størrelse på en høy og massiv sokkel.

Påfallende få synes å ha registrert skulpturen. Noen har nok sett nærme på den uten å bli klokere – skulpturen er ikke skiltet med tittel og kunstnernavn. Den er riktignok nevnt i en oversikt over «Skulptur og minnesmerker i Oslo» (Tone Wikborg, 1986): «Gruppe i marmor av Otto Lessing i

parkanlegget på østsiden av Stensgata, nær Kirkeveien (1927-28). Innkjøpt av sogneprest Eugene Hanssen for midler innsamlet til småhjemmene. Eier: Eugene Hanssens småhjem.»

Oppføringen er uten bilde, noe som åpenbart har redusert opplysningsverdien. Det viser seg at dr. Jörg Kuhn, som skrev sin doktoravhandling om Otto Lessing i 1994, har betraktet skulpturgruppen som tapt, i likhet med så mye av kunstnerens produksjon.

Otto Lessing var sønn av maleren Carl Friedrich Lessing, en hovedaktør i den såkalte «düsseldorfskolen». De nasjonalromantiske norske malerne lærte sitt håndverk i Düsseldorf. Den fremste blant dem var Hans Gude,

Portrett av Otto Lessing. Illustrasjon Ebba Jansen:
Slekten Gude i Norge, 1940

som ble en nær venn av Carl Friedrich Lessing. Vennskapet forklarer et stykke på vei at Hans Gudes datter Sigrid ble gift med Lessings sønn Otto – bryllupet sto i Kristiania i 1875.

Otto Lessing fikk undervisning i maleri av sin far, men i Karlsruhe og Berlin viet han seg til billedhuggerkunsten. Han spesialiserte seg på arkitekturutsmykning, minnesmerker og gravmonumenter, og som Berlin-arkitektenes favoritt satte han sitt preg på rikshovedstadens plasser og fasader. I 1890 ble Otto Lessing utnevnt til professor.

I 1900 ble et ryttermonument av den prøyssiske kong Wilhelm I avduket i nærvær av keiserfamilien – et høydepunkt og vendepunkt i karrieren. På denne tiden laget Lessing også

enkelte religiøse verker, blant annet en *Korsnedtagelse* og en skulpturgruppe kalt *Die Kreuzträger*, som altså ble betegnet som tapt i de tekstene jeg forholdt meg til på nettet; der fant jeg heller ikke noe bilde av verket.

Dr.med. Bjørnar Hassel hadde fattet interesse for *Korsbærerne* etter å ha passert skulpturen utallige ganger, og la i 2022 ut et bilde av skulpturen på norske Wikimedia Commons. Året etter fikk jeg tilsendt kopi av de relevante sidene av Jörg Kuhns avhandling fra Alte Nationalgalerie i Berlin. Gamle fotografier bekreftet at *Die Kreuzträger* var identisk med *Korsbærerne* på Adamstuen. Det vil si: det har eksistert flere versjoner av skulpturen, øyensynlig to i gips, én i marmor og én i bronse, som alle er tapt – ifølge avhandlingen. Men på Adamstuen har altså *Korsbærerne* stått i snart hundre år!

Etter 1900 var Otto Lessings karriere på hell, og i 1910 måtte villaen selges. Svekket av sykdom, kunne ikke Lessing selv overvære avdukingen av sitt aller siste verk, en fire meter høy statue av Martin Luther utenfor Michaelis-kirken i Hamburg. Lessing døde samme år, 22. november 1912. Han ble stedt til hvile i en grav han selv hadde formgitt: en enkel sarkofag – kronet med *Korsbærerne*, støpt i bronse!

I 1945 lå Berlin i grus – med mye av Otto Lessings livsverk, inkludert arki-ver og korrespondanse. Da støvet hadde lagt seg, var også bronseskulpturen på Lessings grav borte. Det gir *Korsbærerne* på Adamstuen en spesiell posisjon – som kunstverk og som et personlig og historisk dokument.

I 1920 valgte enkefru Lessing (født Sigrid Gude) å sende marmorskulpturen til Norge. I Kristiania hadde hennes bror, ingeniør Erik Anker Gude, mange år tidligere etablert et blomstrende stenhuggerfirma, så frakt og håndtering var i trygge hender.

Erik A. Gudes firma hadde fra 1899 et avansert verksted i Akerveien 20, 150 meter fra Æreslunden på Vår Frel-sers gravlund! De leverte bl.a. Ibsens obelisk, og sto bak Hans Gudes familiegrav, som sto ferdig i 1905 – etter tegninger av Otto Lessing!

I november 1920 ble ni skulpturer vist i Harald Bruns Kunstsalong i Drammensveien 20. Harald Brun hadde vært en profilert teknisk konservator i Nasjonalgalleriet siden 1905 – nå prøvde han seg som selvstendig gallerieier.

Prisen for skulpturgruppen var satt til kr. 15 000, og den forble usolgt. Pastor Eugène Hanssen, på den tid fortsatt sogneprest i Gamle Aker kirke,

viste interesse for skulpturen. Men han sto også i spissen for ambisiøse planer om alderdomsboliger og pleiehjem på Adamstuen og i Stensgaten. Dette arbeidet ble satt i gang i 1922, med Harald Petersen som arkitekt.

Korsbærerne dukker opp igjen først i 1928 – utstilt ved Stensgatens Alderdomshjem. Der blir publikum oppfordret til å bese kunstverket og yte bidrag til kunstnerens enke «som sitter i meget trange kaar». Dette var nok den sosialt begavede Eugène Hanssens idé; sommeren 1929 blir skulpturen presentert i pressen som tilhørende Eugène Hanssens Småhjem. Det vakre anlegget er nå endelig fullført, med plener, busker og stakittgjerder. I årene som fulgte ble stedet besøkt av fagfolk fra fjern og nær som ville se nærmere på den vakre realisering av pastor Eugène Hanssens visjon om en mer verdig eldreomsorg. Mens glem-selens slør senket seg over *Korsbærerne*.

Post scriptum

For referanser se den ferske versjonen av «Otto Lessing» på norske Wikipedia.

Odd Einar Dørum, leder av foreningen Middelalder-Oslo og leder av komiteen som planla byjubileet. Her fotografert i Middelalderparken 17. august 2024, på dagen 400 år etter bybrannen i Oslo, og året Oslo endret navn til Christiania. Foto: Arnhild Hegtun

*Byjubileet var en storslått markering av 400 år med
Oslohistorie – Oslo 1624–2024..*

JUBILEUM OG MARKERINGER

AV ARNHILD HEGTUN

Oslo ble til Christiania etter bybrannen i 1624, men tok tilbake navnet Oslo i 1924.

Derfor har markeringene handlet om hvordan byen var på 1600-tallet etter at kongen, Christian IV, besluttet at byens sentrum skulle flyttes opp mot Akershus slott, nye hus skulle oppføres i mur og byen fikk hans navn.

Kulturetaten i Oslo inviterte til bredt samarbeid for å få utviklet arrangementer og nye tilbud for å feire Oslo, og bidra til mer kunnskap om byens historie. Museer, kunst- og kulturinstitusjoner, frivillige organisasjoner, historikere, forfattere og kunstnere innen ulike uttrykk fulgte opp og utviklet et bredt spekter av tilbud og tiltak. Markeringene startet med byfest i mai, og har holdt på gjennom hele sommeren med særskilt markering 17. august, på dagen 400 år etter

bybrannen, og ble avsluttet 28. september med gatefester, byvandring og folketog.

I vår bydel arrangerte Oslo Nye Teater sammen med Oslo Museum gatefest i Akersgata utenfor Centralteateret, som hadde åpnet dørene for ansiktsmaling, utkleddning for barn og salg av klær i Teaterkjelleren. Det var satt opp scene i gata hvor teaterkompaniet Plutselig Barneteater opptrådte før Johannes Joner overtok med spell og galopper for store og små med *Barnas Oslo-quiz*. Alexander Breiby Herseth ledet en *Revyhistorisk byvandring* fra Centralteateret, via Ederkoppa til Chat Noir og Nationalteateret før ferden gikk tilbake til Centralteateret hvor festen fortsatte med Hilde Louise Asbjørnsen, Johannes Joner og flere andre. På hovedscenen i Rosenkranz gata var det gratis

Big Bang konsert om kvelden. Det ble virkelig slått på stortromma.

Historielaget markerte avslutningen på byjubileet med spekemat og hvitvin i bydelens storstue, Christiania Gjæstgiveri, hvor Lars Rohde viste historiske kart og tok oss med på fortellingen om Gjæstgiveriet og den byggestilen det viser fra 1700-tallet.

Det vil fremdeles være mye å utforske om byens historie med materiale som er utviklet som del av jubileet. Svein Solhjell, som holdt foredrag på historielagets årsmøte i våres, har skrevet boka om *Det eldste Christiania, hus, hjem og dagligliv på 16- og 1700-tallet*.

Arve Torkelsen, fra vårt eget historielag, har utgitt bok med tittelen *Det gamle Christiania*. Henrik Melgaard Christensen, som også er medlem i vårt historielag, har utgitt boka *Grensegang i fortidens Oslo – et historisk atlas over byen*. Han tilbyr vandringer basert på bokas innhold. Fra Leif Gjerland fikk vi nettopp et tilbud om et

hefte han har skrevet sammen med Per Olav Reinton om det såkalte *Kongebrev*, som er en forordning med 18 konkrete punkter fra kong Christian IV om hvordan han ville byen skulle gjenreises og utvikles. Kulturetaten har bekostet opptrykk av dette heftet, og historielaget har fått hefter som vi vil dele ut til medlemmene.

Når vi nå ser fremover og planlegger for våren vil det bli markeringer av at det er 80 år siden frigjøringen i Norge. Dette blir hovedtema for Fellestrådet for historielag i Oslo.

Vårt historielag ble etablert i 2015. Vi vil markere dette 10-års jubileet med en bok eller et hefte om St. Hanshaugen bydel slik den er i dag, og løfte frem historier og fortellinger om besøk og vandringer historielaget har gjennomført i disse årene. Utgivelsen beregnes i november 2025, og vil være den eneste utgivelsen dette året – i stedet for to medlemsblader.

QUIZ

QUIZ OG BILDE: KNUT GULBRANDSEN

Hvor er dette?

1. Og hvem har formgitt denne skulpturen?
2. Hva heter den nye restauranten på hjørnet av den gamle Veterinærhøyskolen?
3. På Nordre gravlund står en støtte med en skrift som begynner slik: «Gi meg de rene og ranke, de faste og sterke menn ...». Hvem har skrevet dette?
4. Hva kjennetegner et mansardtak? Eksempelvis Ila skole
5. Gater, ranger disse unionsdronningene etter fødselsår, Sofie, Josefine og Louise?
6. Hvem av de kongelige har vært elev ved Katedralskolen?
7. Hvor ligger det som på folke-munne kalles «lycra-dalen»?
8. Vrien, hva er eklektisisme, f.eks. innen arkitekturen? Eksempelvis Geitmyrsveien 35
9. Hvor ligger, eller hva er, Villa Kairo?
10. Hvem spiller hovedrollen som Anna Karenina på Oslo Nye Teater?

(Svar på side xx)

St. Hanshaugen bydelsadministrasjon arrangerte også i år mønstring for frivillige organisasjoner. Dette har blitt et treffsted på Knud Knudsens plass hvor de ulike organisasjonene kan bli bedre kjent med de forskjellige virksomhetene, og alle får en mulighet til å presentere seg for publikum. Det har blitt et hyggelig arrangement med taler, underholdning, smaksprøver og muntre samtaler. Foto: Dag Grønvold